

## **СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

**Постановка проблеми.** Актуальність неперервної освіти дорослих у сучасному світі обумовлена тим, що знання, а також мотивація до їх постійного оновлення, стає загальнолюдською цінністю, важливим фактором соціального розвитку, засобом підвищення конкурентоспроможності та ефективності на ринку праці. Разом з цим, освіта дорослих як галузь професійного навчання, стикається з низкою проблем, які уповільнюють процес розвитку цього напрямку освіти, впливають на соціальний та економічний рівень розвитку держави, рівня освіченості та кваліфікованості населення. Це вимагає перед системою освіти, педагогічною наукою певних рішень, з одного боку – ґрунтовних наукових досліджень, з іншого – організаційних та змістових перетворень освітнього процесу відповідно до вимог, психолого-педагогічних особливостей суб'єктів навчання.

**Мета дослідження** полягає в аналізі специфіки організації навчання дорослих з урахуванням психолого-педагогічних особливостей суб'єктів навчання.

**Виклад основного матеріалу.** По-перше, наявні проблеми та складність їх вирішення науковою спільнотою пов'язана з багатовимірністю поняття «доросла людина». Так, згідно документами Генеральної сесії UNESCO 1876 року дорослою людиною можна вважати «людину, яка визнана дорослою у тому суспільстві, до якого вона належить» [2]. Якщо брати наукове визначення, то дорослість розглядають, як «період неперервних змін та росту, як постійний й нескінченний процес дорослішання» та «період життя людини, який настає

після юнацтва та визначається шістьма ознаками: хронологічним віком, психофізіологічною дорослістю, соціальною зрілістю, повною громадянсько-правовою дієздатністю, економічною самостійністю, включенням до професійної діяльності» [1]. Також у андрагогічних дослідженнях можна зустріти спроби розділити розуміння феномену дорослості на соціологічне та психологічне. Так, М. Ноулз, який стоїть у витоків андрагогіки як науки, визначає дорослу людину «як таку, яка грає дорослі ролі (робітника, партнера у стосунках (чоловік, дружина), батька/матері, відповідального громадянина та інші», тобто таке визначення близьке до соціологічного розуміння дорослішання. З точки зору психологічного аспекту поняття «доросла людина», цікавим є визначення Б. Г. Ананьєва, Дж. Бірена «має наступні ознаки: хронологічно вміщується до періоду від 16(18) до 45 (65); має певні анатомо-фізіологічні та психічні характеристики, відмінні від попереднього етапу; визнає себе як самостійну особистість, яка виявляє прагнення до самореалізації у професійному та громадському житті; має змогу на осмислення та реалізацію власного життєвого досвіду; навчальна діяльність в значній мірі обумовлена часовими, професійними, просторово-соціальними умовами» [3]. Така, різниця у розумінні сутності поняття призводить й до наявності проблем у розробці механізмів організації професійного неперервного навчання, розробки методики та технології навчальної роботи з такою категорією.

Низка змістових відмінностей між дорослою та молодого людиною роблять неможливим перенесення методик та підходів до організації навчання, які були накопичені традиційною педагогікою вищої школи, особливо у змішані аудиторії де присутні суб'єкти навчання різного віку та різного рівня освітніх запитів. Рішення цієї проблеми пропонує андрагогіка, як альтернатива традиційного педагогічного підходу. Так, андрагогіка пропонує визнавати «дорослого учня» колегою викладача, людиною яка вносить до процесу навчання сутнісну долю власного попереднього досвіду навчання; вимагає обговорення змісту навчального плану та доступність викладача, як консультанта навчального процесу; визначення результатів навчання через співпрацю, на основі співробітництва та обміну ідеями.

Дж. Бернардин та Дж. Рассел виділяють наступні психолого-педагогічні характеристики «дорослих учнів». Сприйняття себе – на відміну від молодших студентів, визнають себе здатними самостійно вирішувати спрямованість власного розвитку, бажають визнання цієї здатності. Практичний досвід – володіють практичним досвідом, який привносять до навчального процесу; такий досвід дає можливість самостійно обирати зміст та темп власної підготовки. Готовність до навчання – усвідомлюють власні професійні потреби, здатні самостійно визначати послідовність етапів оволодіння теоретичними/практичними знаннями. Часова перспектива – зацікавлені у негайному використанні отриманих знань/навичок, спрямовані на негайне використання у професійній діяльності, від якої не відмовляються під час навчання. Досвід навчання – на фоні того, що вже мають досвід попереднього навчання, мають власне розуміння як повинен бути організований процес їх навчання (вимогливі, критичні) [4]. Такі особливі характеристики дорослих як

суб'єктів навчання призводять до того що у фокусі андрагогіки стає роль та функція самого суб'єкту навчання, особливості його взаємодії з іншими елементами дидактичної системи.

С. І. Зимня, проводячи аналіз навчання дорослих, виділяє наступні особливості цього процесу: «дорослому учню» належить ведуча роль в процесі навчання; доросла людина прагне самостійності, самореалізації, самокерування у всіх сферах життя, в тому числі й у навчальній діяльності; дорослий учень володіє досвідом, який може бути використаний під час його навчання; метою навчання для «дорослого учня» є рішення важливої професійної, життєвої проблеми, яка є мотивом навчання; у такому навчання він вимагає швидкого використання результатів навчання на практиці; процес навчання дорослих повинен бути організований як спільна діяльність викладач-дорослий [4].

Слід також розуміти, що вік суб'єктів навчання напряму впливає на психічну здатність до навчання, тобто на рівень розвитку (функціональності) таких психічних процесів, як пам'ять, мислення, увага та інші. Згідно з експериментальними даними у вікових груп зрілості (18-40 років) спостерігається нерівномірність у розвитку як окремих видів мислення, так і мислення в цілому. Практичне мислення має найвищі показники розвитку у віці 31-32 і 34-35 років. Оптимуми в розвитку логічного мислення припадають на вік 20, 23, 25 і 32 роки. Оптимуми в розвитку образного мислення виявлені у віці 20, 23, 25, 32, 35 і 39 років. У розвитку вербальної короткочасної пам'яті на слух виявлено два періоди: найбільш високі показники розвитку припадають на вік 18-30 років і низькі з тенденцією зниження – на вік 31-40 років. Образна пам'ять піддається найменшим змінам з віком. Вербальна довготривала пам'ять відрізняється великою постійністю у віці 18-35 років і зниженням рівня розвитку від 36 до 40 лет [3].

Дані, отримані в результаті ряду експериментів (О. М. Леонт'єв, М. О. Рибніков, Е. О. Фарапонова, О. Ф. Лазурський та інші), дозволили виділити важливі закономірності: вербальна та образна пам'ять у дорослих не втрачає свого значення; у дорослих людей особливу роль набуває практичне мислення, розвиток якого пов'язаний з навчальною і трудовою діяльністю людини; вплив фактору на різні сторони функціонування психічних процесів дорослого можна компенсувати за рахунок фактору освіти [3].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що розвиток таких функцій, як мислення, увага та пам'ять у дорослих людей обумовлюється в першу чергу такими факторами, як освіта, його життєвий досвід, навчальна і трудова діяльність. Врахування особливостей розвитку цих функцій дозволить зробити процес навчання дорослих найбільш ефективним. Врахування особливостей мислення, уваги і пам'яті безсумнівно сприяє підвищенню рівня ефективності навчання, а отже є одним з принципів інтенсифікації процесу навчання.

К. Фопель, проводячи аналіз психологічних основ та принципів навчання дорослих, визначає, що у галузі освіти дорослих та у сфері організаційного розвитку необхідно впроваджувати такі зміни як: зменшення домінуючої ролі викладача та освітньої системи взагалі; використання у навчальному процесі взаємодії суб'єктів навчання (викладач – «молодший студент» – «дорослий

студент», «дорослий студент» – «молодший студент»), при чому така взаємодія збагачує досвід усіх суб'єктів навчання; практична орієнтованість навчання, з використанням досвіду «дорослих студентів».

Питання практичної орієнтованості професійного навчання для більшості представників андрагогіки є одним з ключових у розробці ефективної моделі навчання дорослих. Так, як відповідь на потребу орієнтації на практику, була запропонована чотирьохфазна модель процесу навчання та засвоєння теоретичних/практичних знань, навичок. Вона була розроблена Д. А. Колбом та запропонована саме для навчання дорослих (Experiential Learning Model). Основа цієї моделі це навчання на основі чотирьох способів навчання: через досвід, через спостереження та рефлексію, на основі абстрактної концептуалізації, через активний експеримент. Також, було визначено, що відповідно до особливостей темпераменту, попереднього досвіду, сформованих моделей професійної або навчальної поведінки кожен з «дорослих студентів» обирає найбільш придатну для себе модель. В цілому ж з урахуванням психолого-педагогічних особливостей суб'єктів навчання освіта повинна будуватися на послідовності етапів «виконання», «осмислення»; такі етапи повинні повторюватися до моменту усвідомлення суб'єктом навчання сформованості навичку та подальшого переходу на наступний етап. Така модель органічно спирається на людиноцентрований підхід К. Роджерса, який стверджує, що людина від природи має великий потенціал до навчання; навчання буде ефективним, коли воно буде актуальним для учасника; практичне навчання буде можливим, коли суб'єкт навчання буде зберігати відкритість до нового, а це можливе лише за активної участі самого суб'єкта [5].

**Висновки.** Визначені психолого-педагогічні особливості дорослих як суб'єктів навчання призводять до необхідності наступних рекомендацій:

- роль викладача, який працює з дорослими, полягає в підтримці, стимулюванні потреби у навчанні та саморозвитку, а не в наданні інформації.
- слід включати в навчальний процес досвід дорослих, роблячи його складовою частиною загального процесу навчання.
- знання, які отримуються під час навчання, повинні негайно знаходити практичне застосування в діяльності.
- педагогіка партнерства – це єдино можлива форма взаємодії між викладачем і дорослим учнем.
- викладач, працюючи зі зрілими особистостями, повинен сам бути зрілою особистістю, вміти сприймати світ з різних точок зору і бути толерантним до інших думок.

#### СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головатий М. Висока освіта впродовж життя. URL: <http://www.personal-plus.net/188/1154.html>
2. Мартіросян О. І. Перспективи розвитку освіти дорослих у контексті Європейської інтеграції. К., 2007. Вип. 4. С. 78–84.
3. Огієнко О. І. Андрагогічний підхід у неперервній освіті дорослих: метод. Рекомендації. Суми: Сумський ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. 40 с.

4. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / За заг. ред. акад. Н. Г. Ничкало, акад. І. Ф. Прокопенка. Харків: ФОП Бровін О. В., 2020. 546 с.
5. Rogers, A. Teaching Adults. 3rd ed. Buckingham and Philadelphia: Open University Press, 2002.